

MAGYAR KÖNYVESHÁZ.

(Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárához.)

I.

Magyar nyelvű nyomtatványok.

1.

[337.] *H. és év n. 1581—1582 körül.*

Evangéliumok és epistolák, protestánsok részére.

Czímlapja hiányzik. A 2. levelen kezdődik az ajánló-levél, melynek vége szintén hiányzik.

Ezután jön 222 sztl. levelen az év vasárnapjaira és ünnepeire rendelt evangéliumok és epistolák sorrendje

Az utolsó lapon: Excudebat Valentinus Farinola. *Ez alatt a könyvnyomtató jelvénye: könyvön nyugvó húsvéti bárány a zászlóval. Alatta:* Impensis Erhardi Hilleri Ciuis ac Bibliopolae Vienenensis.

2r. (Czímlap) + 3 levél, ajánlás + 222 sztl. levél.

A protestáns egyházakban használt evangéliumos könyvek legrégibb kiadásának eddig az 1593-iki kolozsvári kiadást ismertük. (Szabó Károly, R. M. K. I. k. 270. sz.) Az itt ismertett csonka példány, mely a zirczi cisztercita-apátság könyvtárában őriztetik, ennél több, mint egy évtizeddel régibb. Korát az ajánlásból állapíthatjuk meg. A könyv ugyanis Pálfi Katalinnak, Krusith János özvegyének van ajánlva. Lepoglavai gróf Krusith János, Liptó vármegye főispánja, családjának utolsó sarja, 1581-ben halt meg, s özvegye, gróf Pálffy Katalin már 1582-ben férjhez ment Illésházy Istvánhoz, a későbbi nádorhoz. Az ajánlása tehát csak az 1581. és 1582. évekre illik.

Az ajánló-levelet, mely az akkori nyomdai viszonyokra nézve nem derít, s egy eddig ismeretlen magyar könyvnyomtatóvárt ismertet, bennünket, érdekesnek tartjuk egész terjedelmében közölni.

»Az kegyes és istenfelő Nagyságos Palfi Katalin Aszonnac: Az Nehai Nagyságos Krusit Janos Wram hagyott Házastarsanak: Bazin, szent György, Likova, Szitnya, Czabrag etc. Szabad aszonyanac, etc: Az WR Istentől e vilagi es à más vilagi bódogságot kéuanoc.

Nagyságos Aszonyom, noha en magam esmeretlen voltam Nagysagodnal, De midőn az en wramat Bornemisza Petert, Semptenis, Dettrókőbennis tengetne Nagysagod az könyuec Nyomtatasaban: Ackor enis reszeltetem Nagysagodnac io teteliben. Kiről szandeka vagyon az en wramnac, hogy nagyobbbal añal meghalallya à Nagysagod ió tetet. Addig énis egy kiczinből szolgálni akarec Nagysagodnac, Ezből: Hogy az esztendő által valo Evangeliumokat az Epistolackal es Imadsagoc- kal egyetembe, Kit regen Colosvarat nyotattac volt, ismet wyionnan az Beczi Könyw arosoc kértere kinyomtatnam, Nagysagodnac aianlanam. Az en munkam noha kitsin könyuetske, De az benne foglaltatot igec őrc iduőssegnec épületire valoc. Es houa kisseb, annyual inkab könyebben mindenütt velec hordozhattyac az vton iarokis. Es à kie soc szot elmeiekben nem foglalhatnac, akor czac illy róuideden minden Vasarnap tanulgassac meg azokat, az miről soc helyen az hiuec Predikaciokat halgatnac. Erréis igen hasznos, hogy minec előtte az kőzön- séges Gyűlekőzetben el mennének à hievec, az előtt egynihanszor akar czac Textus es betű szerint oluasgassac meg azt, à miről predikatio fog lenni, Es innet tanullyac meg aztis, mint imadkozzanac, hogy Isten azoc szerint epitse fel őket.

Kérem Nagysagodát, ne nézd se az en könyuemnec, se az en szőmélyemnec kicziny voltat, Hanem tekintuén az Isten tiztesseget, es à hiuec épületit e kitsinykebőlis, Vegye túlem Nagysagod io neuen. Es kérie az VR Istent Nagysagod . . . * (*Itt megszakad.*)

Farinola neve teljesen ismeretlen előttünk, azt sem tudjuk, hol működött, mint önálló könyvnyomtató. Jelvényéről ítélve, Debreczenben kellene tartózkodási helyét keresnünk, viszont Bécs mellett szól az a körülmény, hogy a könyv bécsi polgár költségén jelent meg.

Az ajánló-levélből megtudjuk azt is, a mi eddigelé szintén ismeretlen volt, hogy a könyvnek egy régebbi kiadása Kolozsváron jelent meg.

— s — m.

2.

[338.] *Debreczen, 1608.*

Prognosticon Astrologicum. Az eghi csillagoknak forgasából nemünemű törteneendő dolgokrol es bizonyos időknek allapottya- rol, azon author által irattatot. Saturnus ez Eztendőnek Ura, Venus segítője. Debreczenben Nyomtatta Lipsiai Pál.

Nálam csak a C iv = 8 sztl. levél van meg, néhai Lugossy József ajándékából s részben általa kézirattal pótolva, a miből bizonyos, hogy az ő birtokában vagy legalább kezében egy ép példány is volt.

A fentebb leírt czímlap a C_1 levél első lapján van, a második lap üres. A C_2 levél első lapján kezdődik a szöveg:

«Ez esztendőnek urarol es allapottyarol. Ez ezer hatszaz nyolczadik esztendő Christus Urunk születése utan» stb.

Révész Kálmán.

3.

Keresztúr, 1609.

Naptár az 1609. évre.

Fraknói Vilmos a M. Könyv-Szemlében (1878 267. l.) ismerteti e naptárnak könyvtárlából előkerült töredékét. A M. Nemzeti Múzeum könyvtárának birtokában levő töredék a naptár első 10 levelét (a M. Könyv-Szemle leírása szerint a 2 levélből álló A , és a 8 leveles B íveket, a valóságban azonban 2 jelzet nélküli levelet és a 8 levélből álló A jelzetű ívet) foglalta magában. Ez év folyamán Szatmármegyében egy magántulajdont képező csehlevél borítékában megtaláltam és a múzeumi könyvtár rendelkezésére bocsátottam a naptár 3-ik B . jelzetű ívét, melyen a naptári rész szeptember 13-ikáig terjed, és egy prognosticon E jelzetű ívéből a 2—3. és 5—8. oldalokat; ez utóbbi töredék az előbbivel egy helyről került elő, de sárgább papírra van nyomtatva, s betűi is némileg eltérnek a naptár típusaitól; s így nem merem állítani, hogy a két töredék együvé tartozik-e.

Sch. Gy.

4.

[339.] (*Szolnok,*) 1612.

Gipczic Albert Vincze, kaskantyúi predikátor. Vasárnapi és ünnepi evangeliumok magyarázata.

E könyvről Vitkovics Mihály «Prózai munkái»-nak 185 - 6. II. (kiadta Abafi »Nemzeti Könyvtára«-ban, 6. kötet) ezeket mondja:

»Kiskőrösön létemben, 1812. június 13-án, az ottani első nótárius, Fekete János, egy könyvet közölt velem, melynek a címe kézírással volt írva, tudniillik: »Gipczic Albert Vincze kaskantyúi predikátor munkalta. Nyomtatott Christus születése után MDXXII. Szolnoc várban, Dolavesa Bandi által«. Ajánlja »Burdic Demetriusnak, Cartady Fabriusnak és Bubory Balásnac«, mint »akcori tudos emberecnek és jó életűcnee, batraknac«. Az előbbi lapon oda vagyon írva: »Borotvas Rachele ez a könyv«.

Ezt a könyvet Bankós János, szabados kiskún-fülöpszállási redemptus lakos, szabados Kis-Kőrös városa részére, mint a kaskantyúi puszta árendásainak, nevezetesen az evangélika szentegyház részén levőknek könyvtárába (*igy*) januárius 10-én 1815-ben ajándékozta és azt mondá, hogy ezen könyvnek mása a debreczeni kollegium könyvtárában találatik. A könyv nyomtatva vagyon in 4r. minori. Az első rész lapjai nincsenek számozva. Az elejéről sok lap hibázik. A második rész számozva vagyon; megyen 304-ik lapig; a többi hijja.«

Eddig Vitkovics. Ezután a könyv tartalmából közöl egy részt, melyből következtetem, hogy annak foglalhatja ünnep- és vasárnapi evangéliumi perikopák rövid magyarázata volt. Vitkovics a könyvet kétségkívül látta. Megvan-e még az Kis-Kőrösön és Debreczenben? Nemcsak maga a könyv volna bibliografiai unikum, hanem írójának neve is csak ez által lenne ismeretessé irodalmunk történetében. Sőt — ha nem csalódom — a nyomtatás helye (Szolnok vára) is eddig ismeretlen műhelyt jelölne.

Békesi Emil.

5.

(Kolozsvár,) 1622.

Melotai Nyilas István, Agenda.

Leírja Szabó Károly a R. M. K. I. kötetében 525. szám alatt. Leírásában csak annyit kell kijavítani, hogy végül a lajstrom nem 13, hanem 9 szílan lap. A tévedés onnan eredt, hogy Sz. K. a megelőző 4 lapos imádságot is ide számította, holott e lapok is számozva vannak, még pedig ilyenformán: — 397. 396. 397. Ezért mondja Sz. K. is, hogy e munka 397 (helyesen 399) lap.

Révész Kálmán.

6.

Csepreg, 1626.

Zvonarits György. Rövid felelet.

Leírja Szabó Károly 554. szám alatt. Mivel azonban ő csak a Schlauch Lőrincz addig egyetlen csonka példányát látta, mely a D_3 levéllel megszakad, nem adhatta a munka terjedelmét.

Az én birtokomban is van egy, fájdalom, szintén csonka példány; annyi azonban kétségtelenül megállapítható belőle, hogy e munka terjedelme $A-D$ iv $= 16$ szílan levél. A D_4 levél második lapján ugyanis ott áll ez: *VEGE*. A Schlauch Lőrincz példányából tehát csak a D_4 levél hiányzik.

Révész Kálmán.

7.

[340.] *Tejfalú, 1639.**Naptár az 1639. évre. Töredék.*

8r.

Megvan a C_2 és C_3 jelzetű 2 levél és az utolsó E -vel jelzett ív, összesen 6 levél. A C ív két levele az évszakokra, a nap- és holdfogyatkozásokra, valamint a békességre és háborúra vonatkozó jövendöléseket tartalmazza, míg az E ív a vásárok jegyzékét foglalja magában.

Szabó Károly a R. M. K. I. kötetében 685. szám alatt ismerteti ezen naptár 1638-iki kiadását, mely mint a tejfalusi nyomda egyetlen ismert terméke, kiválóan érdekes. Hogy töredékünk ugyanonnan került ki, azt a nyomás teljesen hasonló voltából kétségtelenül megállapítottuk. A töredék, az alább ismertetendő Prognosticonnal együtt Czeglédi István »Más minden épületivel . . . elkészült Sion Vára« (Sárospatak, 1675.) cz. művének birtokomban levő példányából, a bekötési táblából került elő, még pedig a C ív két, az E ív 6 példányban. Az egyik példány a Magyar Nemzeti Múzeum tulajdonát képezi.

Varju Elemér.

8.

[341.] (*Gyula-Fehérvár, 1647?*).*Comenius A. J. Janua Lingvae Latinae referatâ Aurea.*

Kis 8r. 273 sztt lap. — Elül: Institutio didactica, a *3 jelzetű lapon kezdve, 5 szttl. levél, azután egy üres lap, melynek hátulsó oldalán van a latin üdvözlő-vers G. V. S. S. Th. D.-tól; végül: Index, mely kezdődik a 273. lap közepén és ezen kívül 13 szttan lapot foglal el.

Czímlapja és az »Institutio didactia« első levele hiányzik, de abból, hogy nyomdai kiállítása félreismerhetetlenül megegyezik a hozzá kötött, eddig csak két példányban ismert *Index Vocabulorum J. A. Comenii* gyulafejevári 1647-iki kiadásával (Szabó K. I. 792. sz.), bizonyosnak tartom, hogy ez is *gyulafejevári* kiadás és az »Index Vocabulorum«-mal egyidőben, vagy annál csak kevésel előbb jelent meg, s hiszem, hogy a gyulafejevári »Index Vocabulorum« éppen ehhez a gyulafejevári Januához készítettett úgy mint az 1649. lőcsei Index. (Magyar Könyv-Szemle, 1889. 288. l.) az 1649. lőcsei Januához (ugyanott 35. l.).

Megvan a zilahi ev. ref. collegium könyvtárában.

Kincses Gyula.

9 ✓
[342.] Bécs, 1656.

Prognosticon | Az Az | az | M. DC. LVI. | Bifsextilis eszten-
dõre | Az esztendõnek négy részére az idõ- | nek tulaydon mi
voltárul, az Országokban | lévõ változandoságokrul, az napban
valo fogyatko- | zásokrul, az földi vetemények és gyümölcskekrül,
és | az emberek közõt valo jövendõ betegségekrül; ren- | detetet nagy
szorgalmatossággal az Béchi Város | Méridianumjára az kinek
Elevatioja 48. | grad s' 28. min. | Magyar Német es ezek szom-
szédságában lévõ or- | szágok szolgálottjára. | *Treteri Casimir*
Matyas, Philoso- | phiának és Mátématikának Doctora által
mostanság pedig | az Nemes Lengyel krakkai Akademiában Maté-
matika- | nak tanito Mestere által. *Ez alatt a magyar czímert*
ábrázoló fametszet. A nyomdász neve le van vágva, de az
kétségtelenül Kürner Jakab János, Bécsben. A címlap túl-
oldalán az osztrák czímer látható.

Ezt követi: Rövid fummában foglaltatot magyar Cronica
mostanában meg jobbtított Béczben 1656, *melyben sorrendben*
soroltatnak fel azon események, melyeket a névtelen szerző a
legérdekesebbeknek tartott. Így p. o.:

1089. Kálmán Király 9. ez igen kegyetlenül viselte király-
ságában magát.

1201. András 2. Király 19. à Sultánon igen nagy győzelmet
võtt Jerufalem földén

1275. Iftuán 5. Király 21. ez negyedik Bélának fia vala, az
Attyát fzerencsével naggyal folyúl hallatta, ez à Chehéket magyar
kiraiy (*így*) hatalma alá holdétotta, és Afiát adoffá. tevé életiben.

1301. Venceslaus kit a Magyarok Laszlonak hyttanak. Ki-
rály 24. Cheh országban uyszfa tére, látuan a Magyaroknak
egyenetlenségeket.

1380. Sibaris neuó Bárát a puska és ágyu lóuést talállya.

1401. Egy Blasko néuó Cheh alnokul, Toluai társayival
Szombat várost rablotta, es meg vette.

(*Közben az 1464 — 1631-ig terjedő feljegyzések hiányoznak.*)

1633. Erdelyben Szelliel nagy dõghalal uralkodik.

1839. (*1639 helyett.*) Egesz Magyarországbán nagy dragafag
volt à fölső esztendõbeli fzarosag miat.

1652. Nagy Afzony nap taiban Boldog emlekezetű Eszterhafi Lafzlo à kereszteny rabok fzaadulasaert, ifiufaganak zengeiet kedues Attiofiaiuat, Tamafsal, Ferenczel, és Iffiu Gaspparral, s, csak nem egez uduaraval verebeli mezeien le teue eletet.

S így megy ez tovább, egész 1655-ig. A könyvecskét a Magyarországbán tartatni szokott vásárok jegyzéke rekeszti be.

8r. 2 ív = 12 levél.

A birtokban levő egyetlen példányból a 3., 4., 8. és 11. levelek hiányoznak.

Varju Elemér.

10.

[343.] *Lócse, 1677.*

Practica Arithmetica, Az az *Számvető Tábla*. Mellyben minden-féle Adásról és Vételről akar minémű kereskedésben-is bizonyos számoknak sumáját készen és könnyen fel-találhatni. *Padvai Julius* Caesar által irattatott. Most pedig újobban e' gyönyörű kis formában ki-botsáttatott. Lótsen Brewer Samuel által. M. DC. LXXVII.

12r. A—K₅ = 113 levél.

Egyetlen példánya könyvtáramban.

Dr. Kiss Áron.

11.

[344.] *Lócse, 1696.*

Practica Arithmetica. Czimlapja hiányzik. A többi (A₂—K₁₂) levél megvan.

A K₇ jelzetű lapon kezdődik a függelék: Számvető | TÁBLA, | Melly fzerint az | fel-emelt 18 Graiczá- | rusok 17 Grai-
czára redu- | cáltattnak, őtt darabot | egy Vetéfre fzaam- | lálván. |
És | Az VI. Graiczárufook | 7. Graiczára. | Ott darab egy Vetéfre |
computálván. | Német Forintra és Grai- | czárokra vet- | vén. |
LOETSEN. | Brewer Samuel által. | 1696. Esztend. |

12r. (Czimlap) és 120 sztlan levél.

Lipsiai János Practica Arithmeticájának e kiadása az eddig ismertek között korrendbe a nyolczadik. Hogy a többivel azonos címet viselt, következtethetni az előszóbol, a hol »E' Számvető Könyvek Hasznáról»

szólva, az van mondva, hogy »mód adatik itt elejekben azoknak, a' kik evel az *Arithmetikával* élni szoktanak«.

Egyetlen példánya Négyesi Szepessy Lajos tulajdona. Bővebben ismertetem az Erdélyi Múzeum f. évi szeptember havi füzetében.

Melich János.

12.

(*Pozsony*,) év n. XVII. sz.

Olajoknak Több másféle nagy hasznú | Orvosságokkal egyben, Mellyek az Ember | egészségére mind kívül mind belől igen | hasznosan szolgálhatnak, | Declaratioja | Mellyeknek-is | Különös hasznok mind itt | Váralján, | Mind a' Magyar Korona alatt- | lévő minden Tartományokban | tapasztalható-képpen | Observaltatott, és Comprobáltatott.

Az első lapon a cím fölött van a jezsuiták emblema: IHS. A cím alatt Mária nevének monogramma van, a felső emblemanak megfelelő díszítésben.

12r. 10 sztl. levél.

Szabó Károly I. k. 1608. sz. a. úgy írja le e könyvet, mint a melynek egyetlen példánya sem ismeretes. A zirczi apátság könyvtára e könyv teljes példányát bírja, melynek alakja nem 8. hanem 12r., kiállítása a XVII. század elejére vall. E mű második kiadása 1744-ben jelent meg és a két Szinnyi természettudományi repertoriuma szerint megvan a budapesti egyetemi könyvtárban.

—s —m.

13.

[345.] *H. és év n. XVII. sz.*

Pólyi István Jovenianusának töredéke. 4r.

Csupán A₂, A₃, B₂ és B₃ jelzetű levelei vannak meg.

Sándor Miklós, Komárom vármegye tisztii ügyésze találta meg Keresztúri Pálnak »Felsőördült Kereszttyén« (Várad, 1641.) című műve egyik példányának egykorú hártakötésében, és a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának ajándékozta.

Szabó Károly három kiadását ismeri Pólyi István Jovenianusának. Az általa 368. szám alatt leírt XVI. századi, és az 1598. számú lőcsei, XVII. századi kiadás első pillanatra más, mint a mi töredékünk. A 369. számú XVI. századi kiadást nem láttam, de az Szabó Károly szerint 6 levélből áll, míg a mienk teljes korában, úgy látszik, 8 levélre terjedt.

Töredékünk betűinek típusa arra enged következtetnünk, hogy az a XVII. század elején nyomtatott.

Erdélyi Pál.

14.

[346.] (*Lőcse, XVII. század?*)

Argirus királyfi históriájának töredéke. 4r.

Csupán 5-ik, B jelzetű, és 8-ik, jelzet nélküli levelei vannak meg.

A magyar népnek e kedvelt s ponyvairodalmunkban számos kiadást ért könyve régi magyar könyvtárunkban teljesen ismeretlen. Sem önállóan, sem valamely gyűjteményben nincs meg, s legrégebbi forrásaul a Csana-kódex kézirata ismeretes, honnan Toldy adta ki több alkalommal, legutóbb a Magyar Költészet Történetében.

A Magyar Nemz. Múzeum birtokában levő töredék, mely az előbbi számmal egyszerre jutott napvilágra, kétségtelenül a XVII. század első feléből, sőt talán az előző végéről származik; a mennyire a nyomásból következtetni lehet, a lőcsei nyomda termékei közé kellene sorolni.

A *B* jelű levelen a 105—131. szakaszok vannak, a második, jelzetlen levelen a *Secunda Pars* 1—26. szakaszai vannak meg; szövege a Toldy és két ponyva szövegétől kisebb-nagyobb eltérést mutat. Miután a költemény 243 szakaszból áll s a két levelen 26—26 szakasz van nyomva, a kiadásnak legkevesebb 10 levélből kellett állnia, de állhatott 12 levélből, még pedig olyan módon, hogy az első ív négy levelét a 1—104. szakaszok foglalták el; a második ív *B* levelén van a 105—131. szakasz, s akkor a második rész 18—26-ig eső szakaszait (melyek az összes számban 184—200-nak felelnek meg) a *B*₄ levélre kell tennünk; miáltal a jelzetlen ív a második ternio negyedik levelének bizonyul. Ha már a *C* terniónak két levelére van szükség a 201—226., s a 227—243. szakaszok számára, az annak megfelelő levelek a címmlap, esetleg ajánlás vagy előszó számára maradhattak fenn.

Erdélyi Pál.

II.

Idegen nyelvű hazai nyomtatványok.

1.

Bártfa, 1592.

Responsionis Gregorii Horwath aliter Stansith, de Gradez, Pars prima.

E munka a R. M. K. II. kötetében 226. sz. alatt van leírva,